ID-DIGRIET TA' L-EREZZJONI TAL-PARROĊĊA TAL-MOSTA LI FL-1608 MA SETAX JIĠI ESEGWIT

Alexander Bonnici OFM Conv. HED, SThL, Ph. B.

Fil-ħarġa tal-festa ta' din is-**Soċjetà Filarmonika Nicolò Isouard** ta' l-1993 kont ktibt dwar **Il-Mosta fl-ewwel żmien tal-Parroċċa (1608-1668)** (pp.-47-53). Kien għadu ma ġiex f'idejja d-digriet innifsu ta' l-erezzjoni ta' l-1608. Dan id-digriet bil-Latin jidher li għadu qatt ma ġie ppubblikat. Għall-istorja dokumentata tal-Mosta jixraq li nkunu nafuh bil-kelmiet eżatti tiegħu.

MANUSKRITT LI ĦAREĠ MINN POSTU

Żmien ilu manuskritt tal-parroċċa arċipretali tan-Naxxar spiċċa fil-kollezzjoni ta' Joseph Galea fl-Imdina. Wara l-mewt ta' Galea l-Arċipriet tan-Naxxar Dun Salvin Micallef, fis-26 ta' Marzu, 1991, f'irkant pubbliku, akkwista bi spiża ta' Lm430.30 il-manuskritt imsemmi. B'hekk irritorna fl-arkivju naturali tiegħu, li hu dak tal-parroċċa tan-Naxxar. Il-manuskritt hu memorja apoloġetika dwar il-ġurisdizzjoni parrokkjali li kellhom dritt igawdu l-Arċipriet tal-Katidral il-Kan. Dun Alessandru Thei u l-kappillan tan-Naxxar Dun Ġorġ Fiteni. Il-ġabra hi l-konsegwenza ta' tilwima dwar limiti li l-mexxejja ta' dawk iż-żewġ parroċċi kellhom fl-1783 mal-kappillan tal-Mosta Dun Salv Bonnici.

Minn dawn id-dokumenti aħna nagħżlu wieħed biss li hu ta' importanza kbira għall-Mosta. Hu d-dokument ta' l-erezzjoni tal-parroċċa. Hu dokument li l-isqof ta' Malta Fra Thomas Gargallo ma setax jesegwih minħabba l-oppożizzojni qawwija li għamillu Dun Ġiljan Borg, kappillan tan-Naxxar. Imbagħad, għas-sena 1783 hu xieraq li niflu ftit tajjeb żewġ pjanti li nsibuhom f'dan il-manuskritt. F'waħda minnhom jidhru ħames parroċċi li nsibuhom imissu ma' xulxin: Mdina, Mosta, Naxxar, Għargħur u Mellieħa. Minn din il-pjanta nosservaw li l-iżgħar territorju kien dak tal-Mosta (Arkivju Parrokkjali Naxxar, **Memoria Apologetica**, 1783, ff. 141v - 142r). Pjanta oħra hi dik tal-Mosta weħidha. Fiha naraw lejn iċ-ċentru l-knisja parrokkjali. Insibu indikat il-ħames knejjes li kienu għadhom jiffunzjonaw, li huma: il-Kunċizzjoni, il-Viżitazzjoni tal-Verġni Mbierka, San Leonardu, San Anton Abbati u Santa Margerita. Insibu wkoll is-sitt knejjes li kienu ġew profanati, li huma: San Nikola, San Pawl, San Ġakbu, il-Lunzjata, San Rokku u San Mikiel. Hemm

Id-Digriet li l-Isqof Tumas Gargallo ħareġ biex fis-16 ta' Settembru, 1608, jaqta' l-Mosta bħala parroċċa għal rasha. (paġni 44 u 45)

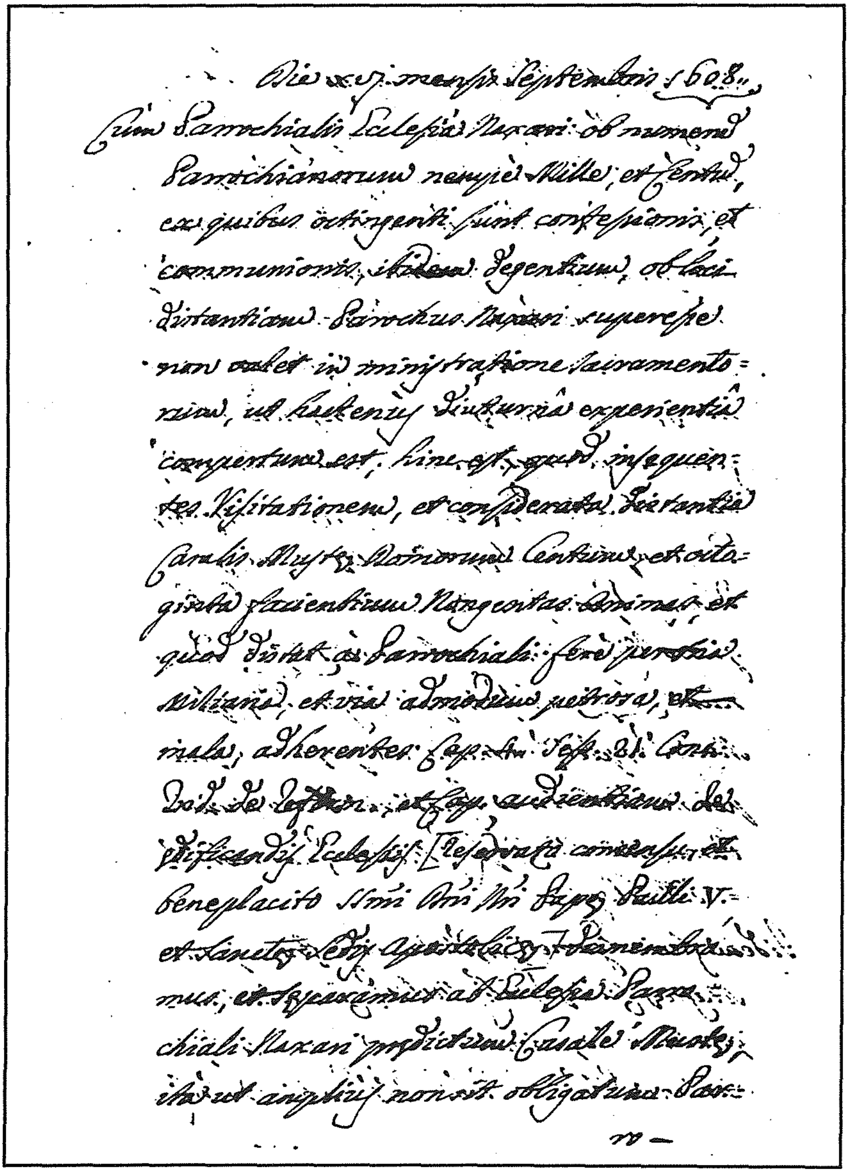

Die xvj mensis Septembris 1608.
Cum Parochialis Ecclesiae Naxari ob numerum
Parochianorum nempe Mille, et Centum,
ex quibus octingenti sunt confessionis, et
communionis, itidem degentium, ob loci
distantiam Parochus Naxari superesse
non valet in ministratione sacramento=
rum, ut habentur diuturna experientia
compertum est; hinc est, quod insequen=
tes Visitationem, et considerata distantia
Casalis Musta Nonnorum Centum et octo=
ginta, facientium Nongentas Animas, et
quod distat a Parochiali fere per duo
militaria, et via admodum petrosa, et [illegible]
malas, adherentes Cap. [illegible] Sess. 21. Conc.
Trid. de Reform. [illegible] audientiam de
edificandis Ecclesiis [Reservato consensu et
beneplacito Ss.mi D.ni N.ri Papae Paulli V.
et Sanctae Sedis Apostolicae] dismembra=
mus, et separamus ab Ecclesia Paro=
chiali Naxari predictum Casale Musta,
ita ut amplius non sit obligatum Paro=
rro

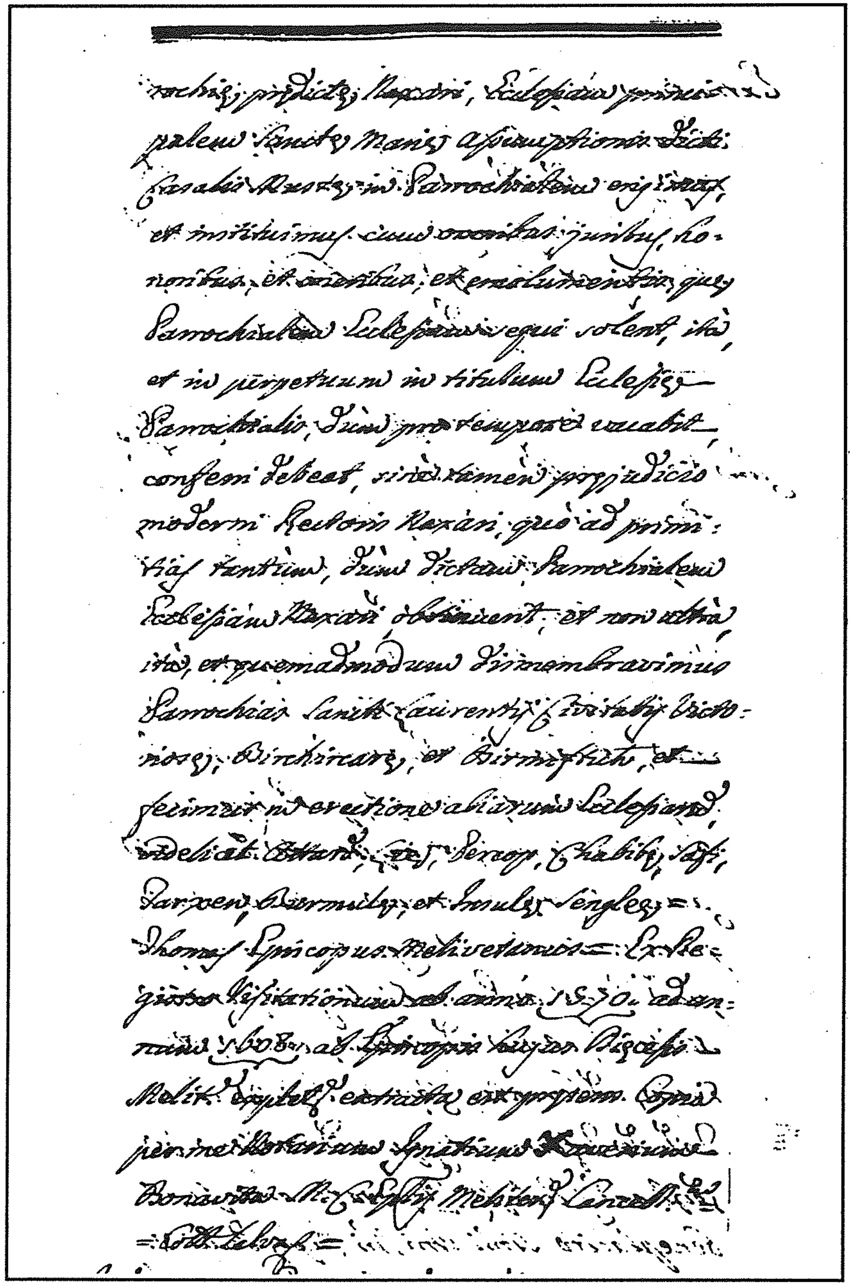

rochiæ prædictæ Naxari, Ecclesiam princi-
palem Sanctæ Mariæ assumptionis dicti
casalis Mustæ in Parochialem erigimus,
et instituimus cum omnibus juribus, ho-
noribus, et oneribus, et emolumentis quæ
Parochialem Ecclesiam sequi solent, ita,
et in perpetuum in titulum Ecclesiæ
Parochialis, dum pro tempore vacabit
conferri debeat, sine tamen præjudicio
moderni Rectoris Naxari, quo ad primi-
tias tantum, dum dictam Parochialem
Ecclesiam Naxari obtinuerit, et non ultra
ita, et quemadmodum dimembravimus
Parochias Sancti Laurentii Civitatis Victo-
riosæ, Birchircaræ, et Birmiftuh, et
fecimus in erectione aliarum Ecclesiarum
videlicet [illegible], [illegible], Zebbug, Chalchi, Safi,
Garxen, Curmiri, et Insulæ Senglea =
Thomas Episcopus Melivetanus = Ex Re-
gistro Visitationum ab anno 1570 ad an-
num 1608 ab Episcopis hujus Diœcesis
Melit. [illegible] extracta est præsens Copia
per me Notarium Ignatium [illegible]
Bonavita [illegible] Melitens. Cancell. [illegible]
= [illegible] =

xi indikazzjonijiet oħrajn ukoll, bħalma huma x-xaqliba ta' Dar il-Blat, Dar il-Bajda, u Mitħna tar-Riħ (ff. 143v - 144r).

ID-DIGRIET TAL-PARROĊĊA

Il-kopja tad-digriet ta' l-erezzjoni tal-parroċċa kienet tisntab fil-Kurja ta' l-Isqof fl-Imdina. Se jiġi ppubblikat fl-ilsien oriġinali tiegħu. Imma se ssir traduzzjoni. Dawk li jifhmu l-Latin josservaw li ma hemmx ħlief sentenza waħda. Imma, fit-traduzzjoni bil-Malti, se jitqassam f'għadd ta' sentenzi.

Die XVI mensis Septembris 1608

Cum parrochialis Ecclesia Naxari ob numerum parrochianorum, nempe mille et centum, ex quibus octingenti sunt confessionis et communionis, ibidem degentium, ob loci distantiam Parochus Naxari superesse non valet in ministratione sacramentorum, ut hactenus diuturna experientia compertum est, hinc est quod insequentes visitationem, et considerata distantia casalis Mustae domorum centum et octoginta facientium nongentas animas, et quod distat a parrochiali fere per tria miliaria, et via admodum petrosa et mala, adherentes Cap. 4, sess. 21 Concilii Tridentini **de Reformatione**, et cap. **Audientiam de aedificandis ecclesiis** (reservato consensu et beneplacito SS.mi D.ni N.ri Papae Pauli V et Sanctae Sedis Apostolicae) dismembramus et separamus ab ecclesia parrochiali Naxari praedictum casale Mustae, ita ut amplius non sit obligatum

16 ta' Settembru, 1608

Billi fil-parroċċa tan-Naxxar hemm joqogħdu 1,100 ruħ u minn dawn 800 jistgħu iqerru u jitqarbnu, il-Kappillan, minħabba l-bogħod, ma jistax ilaħħaq fl-amministrazzjoni tas-sagramenti. Bl-esperjenza twila li għandna, dan rajnieh sewwa waqt li konna qed nagħmlu l-viżta pastorali. Barra minn hekk, inħass il-bogħod li għandhom dawk tar-raħal tal-Mosta, fejn hemm 180 dar li fihom xi 900 ruħ. Fil-fatt il-Mosta hi 'l bogħod mill-knisja parrokkjali qrib tliet mili, u t-triq għan-Naxxar hi kollha ġebel u fi stat ħażin. Noqogħdu għall-kap. 4, sezzjoni 21, tal-Konċilju ta' Trentu, fejn insibu dwar ir-Riforma, u l-Kap. **Audientiam** dwar il-bini tal-knejjes. (Imma l-ewwelnett nistennew li jkollna l-kunsens u l-approvazzjoni tal-Qdusija Tiegħu l-Papa Pawlu V u tas-Sante Sede Appostolika).
Aħna naqtgħu u nisseparaw mill-knisja parrokkjali tan-Naxxar l-imsemmi raħal tal-Mosta, b'mod li dan ma jibqax obbligat lejn il-

parrochiae praedictae Naxari, Ecclesiam principalem Sanctae Mariae Assumptionis dicti Casalis Mustae in parrochialem erigimus et instituimus, cum omnibus juribus, honoribus, et oneribus, et emolumentis quae parrochialem ecclesiam sequi solent, ita et in perpetuum in titulum Ecclesiae Parrochialis, dum pro tempore vacabit, conferri debeat, sine tamen praeiudicio moderni Rectoris Naxari, quo ad primitias tantum, dum dictam parrochialem ecclesiam Naxari obtinuerit, et non ultra, ita et quemadmodum dismembravimus parrochias Sancti Laurentii civitatis Victoriosae, Birchircharae, et Birmiftuħ, et fecimus in erectione aliarum ecclesiarum videlicet Attard, Liae, Percop, Chabibae, Safi, Tarxen, Burmulae, et insulae Sengleae.

Thomas
Episcopus Melivetanus

(Ex registro visitationum ab anno 1570 ad annum 1608 ab Episcopis huius dioecesis melivetanae expletarum extracta est praesens copia per me Notarium Ignatium Xaverium Bonavita, Magnae Curiae Episcopalis Melitensis Cancellarium).

parroċċa msemmija. Nagħżlu bħala knisja parrokkjali l-knisja prinċipali ta' Santa Marija Assunta ta' dak ir-raħal tal-Mosta. Hi tibda tgawdi d-drittijiet, unuri, piżijiet u dħul li soltu jaqgħu fuq dik li ssir parroċċa. Meta, għal xi żmien tkun vakanti, jingħataw l-ewwel prodotti u dawn biss, mingħajr ebda preġudizzju għall-Kappillan tan-Naxxar ta' llum u sakemm il-parroċċa tan-Naxxar tibqa' bil-jedd li teħodhom, u mhux iżjed fit-tul. Dan hu eżattament kif qtajna l-parroċċi ta' San Lawrenz tal-Birgu, ta' Birkirkara, ta' Birmiftuħ u kif għamilna wkoll fl-erezzjoni tal-parroċċi l-oħrajn li huma ta' H'Attard, Ħal Lija, Ħal Kirkop, l-Imqabba, Ħal Safi, Ħal Tarxien, Bormla u l-Isla.

Tumas
Isqof ta' Malta

Mir-Reġistru tal-Viżti li saru mill-Isqfijiet ta' din id-djoċesi bejn l-1570 u l-1608 inġabret din il-kopja minni, in-Nutar Injazju Saverju Bonavita, li jien il-Kanċillier tal-Kurja l-Kbira ta' l-Isqof ta' Malta. (APN, Mem. Apol., f. 36r-v).

EŻEKUZZJONI TAD-DIGRIET FL-1610

Il-Mosta setgħet tibda taħdem bħala parroċċa fl-1610 wara li Dun Ġiljan Borg, Kappillan tan-Naxxar, miet fl-14 ta' Lulju, ta' dik is-sena. L-isqof Gargallo ma kellux min jissikkah biex ma jagħmilx dak li kien meħtieġ.

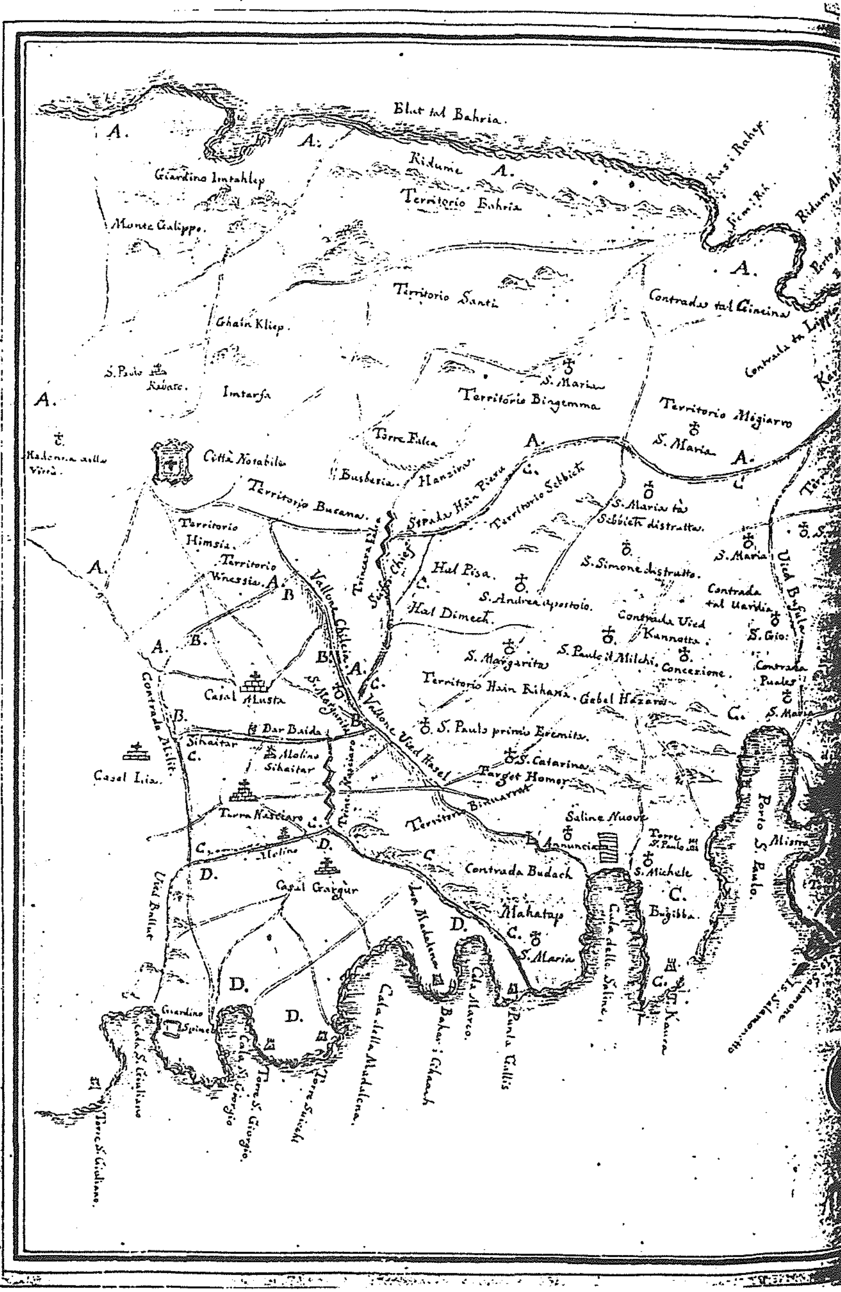
Blat tal Bahria.
Giardino Imtahlep
Monte Galippo.
Ridume
Territorio Bahria
Territorio Santi
Ghain Kliep.
Contrada tal Cincina
S. Paolo
Rabato.
Imtarfa
S. Maria
Territorio Bingemma
Territorio Megiarro
S. Maria
Madonna della Virtù.
Città Notabile
Torre Falca
Busbesia.
Hanzivo.
Territorio Bucana.
Territorio Himsia.
Territorio Wnessia.
Territorio Sebbiek
S. Maria tas Sebbiek distrutta.
S. Simone distrutto.
Hal Pisa.
S. Andrea apostolo.
Hal Dimeck.
Vallone Chileia
Contrada Vied Kannotta.
S. Paulo il Milchi.
Concezione.
S. Margarita
Casal Alusta
Territorio Hain Rihana.
Gebel Hazaru
Dar Baida
S. Paulo primo Eremita.
Vallone Vied Hasel
S. Catarina.
Casal Lia.
Contrada Mellit.
Molino Sihaitar
Target Homer
Territorio Bincarrat
Torre Nasciaro
Saline Nuove
Annunciat
Contrada Budach
S. Michele
Bugibba.
Casal Gargur
Mahatap
S. Maria
Porto S. Paulo.
Misra
Vied Ballut
Giardino Spinola
Cala S. Giuliano
Cala S. Giorgio
Torre S. Giorgio
Torre Sciuch
Cala della Maddalena
Cala della Saline
Punta Gallis
Torre S. Giuliano.
S. Maria
S. Gio.
Contrada tal Uardia
Rus i Rahep
Ridum Abi

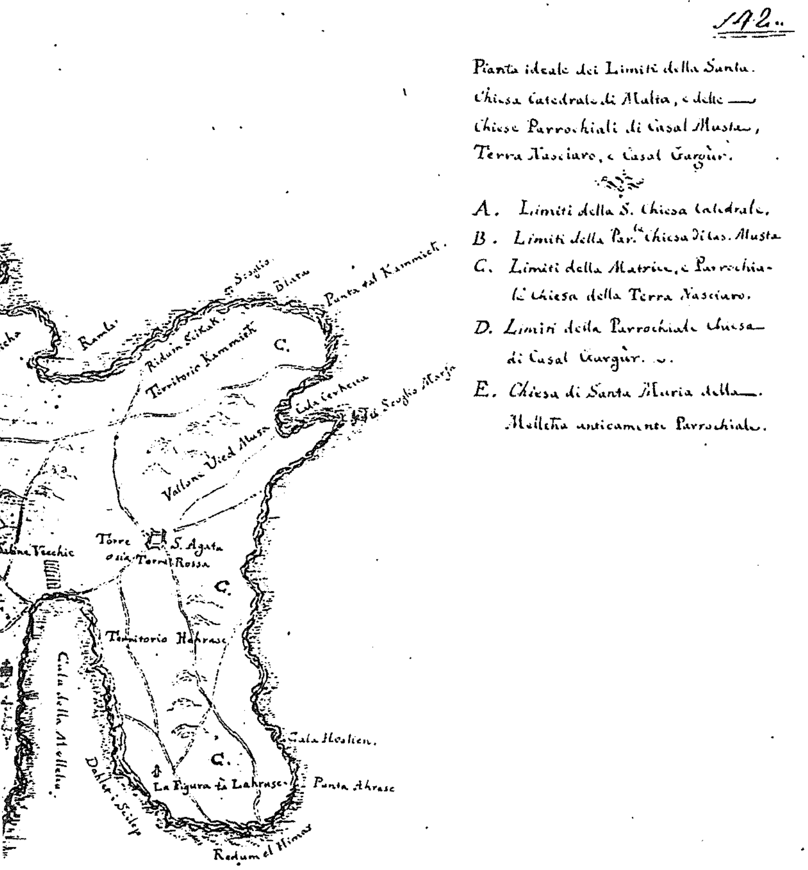

It-territorju ta' ħames parroċċi: "A" hu tal-Katidral, "B" tal-Mosta, "C" tan-Naxxar, "D" ta' Ħal Għargħur, u "E" tal-Mellieħa li kienet spiċċat minn parroċċa.

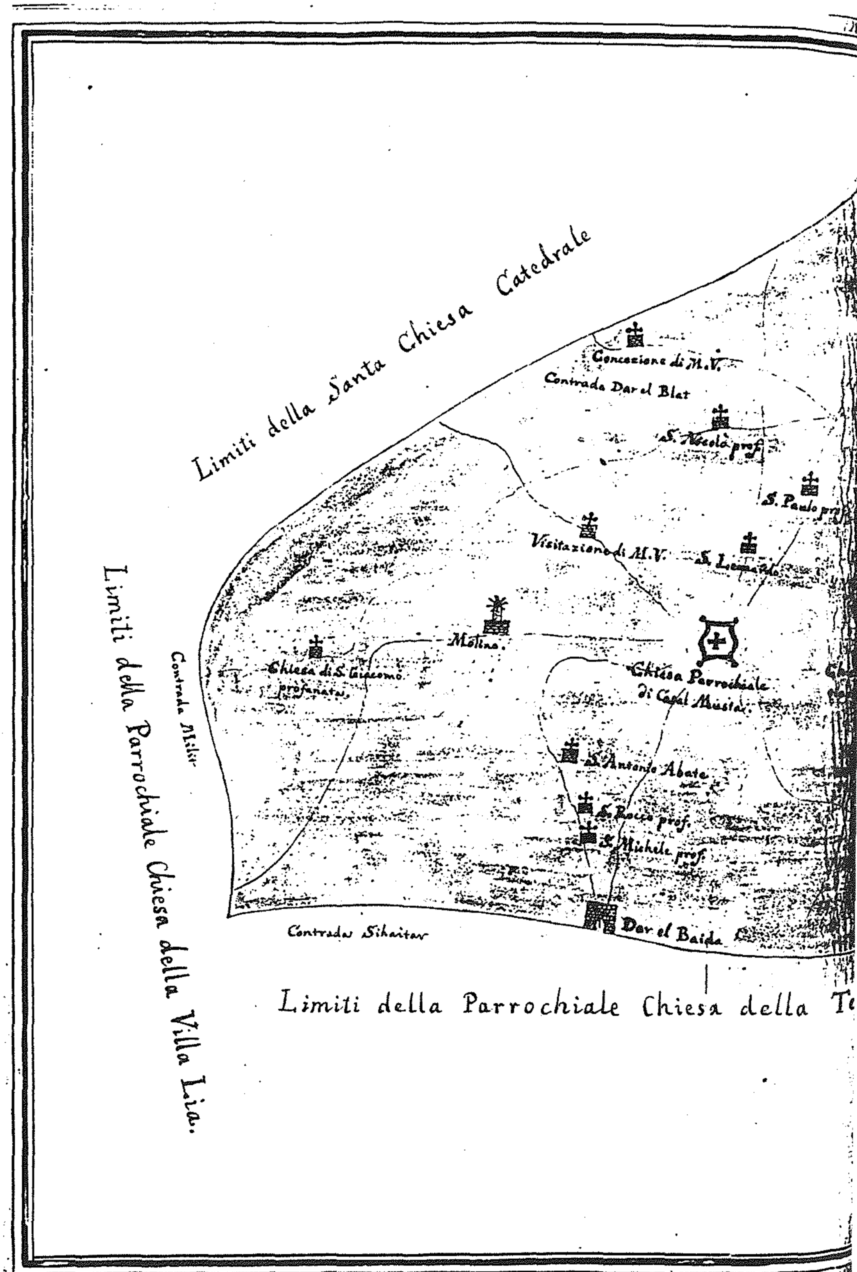
Limiti della Santa Chiesa Catedrale
Concezione di M.V.
Contrada Dar el Blat
S. Nicolò prof.
Visitazione di M.V.
Molino.
Chiesa di S. Giacomo profanata.
Chiesa Parrochiale di Casal Musta.
S. Antonio Abate
S. Rocco prof.
S. Michele prof.
Dar el Baida
Limiti della Parrochiale Chiesa della Villa Lia.
Limiti della Parrochiale Chiesa della

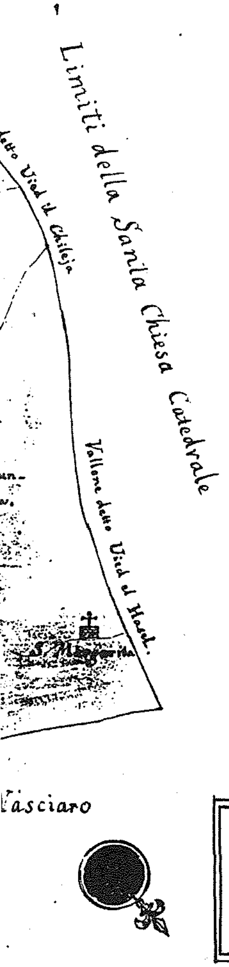

144.

Pianta ideale del distretto di Casal Musta, o sia dei Limiti della sua Chiesa Parrochiale, colle Chiese figliali in detto Casale esistenti, in parte profanate ~

It-territorju tal-Parroċċa tal-Mosta fl-1783, bil-knejjes kollha li kien hemm fih.

Għalhekk hu ħareġ digreit ġdid. Kien propju qassis li kien ilu għal ħafna snin bħala Viċi-Parroku tan-Naxxar li ġie magħżul bħala l-ewwel Kappillan tal-Mosta. Dan kien Dun Ġwann Bezzina.

Għalhekk, malli l-Isqof fl-1610 poġġa lil Bezzina bħala kappillan, digriet ġdid wera liema kienu d-drittijiet tal-kappillan. Id-dikjarazzjoni tal-kurja ta' l-isqof favur l-ewwel kappillan tal-Mosta ġġib id-data tas-16 ta' Lulju, 1610. Ma kenux għaddew ħlief jumejn mill-mewt ta' Dun Ġiljan Borg tan-Naxxar. Skond id-drawwa, il-kappillan tal-Mosta kellu jibda jirċievi l-ewwel prodotti ta' l-għelieqi. Dawn kellhom jingħataw lilu f'qoton, qamħ u xgħir.

Il-kappillan kellu jingħata wkoll il-frott ta' tliet għelieqi żgħar. Waħda mill-għelieqi kienet fil-limiti tan-Naxxar, bi dħul ta' erba' skudi u erba' rbajja' fis-sena. Għalqa oħra kienet fil-qalba tal-Mosta, maġenb il-knisja parrokkjali, bi dħul ta' tminn irbajja' fis-sena. It-tielet għalqa kienet f'post imsejjaħ **Ta' Karbuni**: din kienet tirrendi ħmistax-il rbiegħi fis-sena (Ib., ff42r-44r).

Din hi l-Mosta fil-bidunett tal-ħidma tagħha mill-knisja parrokkjali ta' Santa Marija Assunta.

Nota Editorjali:

Meta fl-1930 l-istoriku E.B. Vella kiteb **Storja tal-Mosta bil-Knisja tagħha,** huwa għamel referenza għad-dokumenti msemmija f'dan l-artiklu. Hu jgħid li dawn id-dokumenti jinsabu fl-arkivju parrokkjali tan-Naxxar (p. 105). Dan ifisser li l-manuskritt imsemmi tneħħa minn postu wara l-1930.